

Левенець О.М.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

СЕРЕДНЯ МЕДИЧНА ОСВІТА У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ В 1964–1975 РР.

Стаття відображає результати науково-історичного дослідження, темою якого є середня медична освіта у Волинській області в середині 60-х – першій половині 70-х рр. ХХ ст. Нижньою хронологічною межею є 1964 р. (початок епохи «застою»), а верхньою – 1975 р. (остаточна ліквідація частини середніх медичних училищ в області).

У роботі охарактеризовано головні особливості в галузі середньої медичної освіти в області. Продемонстровано кадровий аспект і процес забезпечення медичних училищ викладацьким персоналом, матеріально-технічне забезпечення середньої медичної освіти. Автор стверджує, що регіональні особливості кадрового та матеріально-технічного аспектів середньої медичної освіти були основними факторами, які впливали на низьку якість професійно-фахової підготовки учнів.

Також описано процес вступу учнів у медичні училища, особливості тогочасних вступних кампаній. Подано загальну характеристику учнівських контингентів за національним і статевим критерієм. Автор намагався детально описати методичний аспект середньої медичної освіти та демонструє його взаємозв'язок з іншими аспектами професійно-медичної освіти в регіоні.

При дослідженні цієї теми було використано широкий спектр неопублікованих (архівних) документів. Важливою частиною джерельної бази є радянська періодика. В процесі науково-історичного дослідження також було враховано здобутки радянської та сучасної української історіографії. При дослідженні цієї проблематики автор користувався загальнонауковими та історично-науковими методами наукового дослідження, зокрема методами аналізу і синтезу, дедуктивним та індуктивним, проблемно-хронологічним, порівняльно-історичним і статистичним.

Робота є цікавою історикам-науковцям, викладачам, медикам, студентам вищих і середніх навчальних закладів, а також тим, хто цікавиться історією освіти України в радянський час.

Ключові слова: середня медична освіта, медичне училище, медична фахова підготовка, викладацький персонал, учні, Волинська область.

Постановка проблеми. Середня медична освіта 60–70-х рр. ХХ ст. потребує комплексного науково-історичного дослідження та формулювання об'єктивних результатів цього дослідження для подальшого їх врахування заради розвитку сучасної медичної освіти в Україні, яка перебуває на стадії реформування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія середньої медичної освіти у Волинській області в радянський час не є добре висвітленою у вітчизняній історіографії. В науково-історичній літературі краєзнавчого характеру можна віднайти лише фрагментарні відомості з цієї тематики, зокрема в загальних працях з історії освіти [40; 45], історії Луцька [43; 46] та історії Волині [36].

Постановка завдання. Основне завдання статті полягає у тому, щоб продемонструвати особливості розвитку середньої медичної освіти

у Волинській області в середині 60-х – першій половині 70-х рр. ХХ ст., виокремити основні здобутки, проблеми та недоліки тогочасної середньої медичної освіти в регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Станом на жовтень 1964 р. мережа середніх медичних навчальних закладів у Волинській області складалася з 5 медичних училищ (Луцьке базове медичне училище (відкритий у 1944 р.) [46, с. 119], Ковельське медичне училище (1947 р.), Камінь-Каширське медичне училище (1952 р.), Любомльське і Ківерцівське медичні училища (1963 р. відкриття). Відповідно до тогочасної системи управління середніми навчальними закладами мережа медичних училищ області була підпорядкована Волинському обласному відділу охорони здоров'я, який був підзвітний Міністерству охорони здоров'я УРСР. Отож

установою, яка координувала середню медичну освіту в області, був Волинський обласний відділ охорони здоров'я (далі – ВОВОЗ) [4, арк. 1].

В середині 60-х рр. XX ст. у зв'язку з інтенсивним розвитком соціальної інфраструктури області, зокрема й збільшенням кількості стаціонарних та амбулаторних медичних і лікувально-профілактичних закладів, постала проблема забезпечення таких закладів медичним персоналом середньої кваліфікації. Оскільки фельдшерів, акушерів і медичних сестер на той час не вистачало, а існуючі медичні училища не в змозі були випустити необхідної кількості середнього медичного персоналу за найближчі роки, було вирішено розширити мережу медичних училищ в області [42]. Наказом начальника ВОВОЗ № 711-а від 14 серпня 1966 р. було відкрито Нововолинське медичне училище [20, арк. 1–3], а через 2 дні – 16 серпня 1966 р. наказом начальника ВОВОЗ № 422 було відкрито Рожищенське медичне училище [3, арк. 2–3]. Отож на початку 1966/1967 н. р. в області здійснювали прийом учнів на навчання 7 медичних училищ [36, с. 206]. Всі перераховані училища випускали медичних спеціалістів із середньою освітою: фельдшерів, акушерів і медичних сестер, а Ковельське медичне училище – ще й фармацевтів [13, арк. 1]. Проте найпрестижнішим вважалось Луцьке базове медичне училище, яке, окрім усіх перелічених спеціальностей, випускало ще й зубних техніків і фельдшерів-лаборантів [29, арк. 2].

Профорієнтаційна робота середньої медичної освіти в області здійснювалася серед учнів ЗОШ декількома шляхами. Викладачі медичних училищ відвідували випускні класи ЗОШ та знайомили учнів-випускників з особливостями медичної професії, запрошували їх вступати в конкретні медучилища. Поширеним засобом профорієнтаційної роботи були друковані ЗМІ: районні та обласні газети. До прикладу, в тогочасних газетах («Зоря комунізму» [37, с. 4], «Молодий лєнінець» [39, с. 3], «Прапор Леніна» [38, с. 4], «Радянське життя» [41, с. 4]) розміщувалися відповідні замітки, які містили всю необхідну інформацію для вступу в конкретне училище. В середині 70-х рр. XX ст. з'явився ще один метод профорієнтаційної роботи – радіо. Він був не надто поширеним, не всі училища ним користувалися [18, арк. 3].

Медичні училища здійснювали набір учнів на навчання як на базі 8-го класу ЗОШ, так і на базі повної середньої загальної освіти (10-го класу ЗОШ). Рівень загальної освіти вступників у медичні училища й визначав термін навчання

для здобуття конкретної спеціальності. Так, термін навчання вступників з не повною середньою освітою для здобуття кваліфікації фельдшера і акушера становив 3 роки і 6 місяців, для здобуття кваліфікації фармацевта – 3 роки, а медичної сестри – 2 роки і 10 місяців [38, с. 4]. Для вступників, які мали повну середню освіту і здобували кваліфікацію фельдшера і акушера, потрібно було навчатися 2 роки і 6 місяців, а для здобуття кваліфікації медичної сестри – лише 1 рік і 10 місяців [37, с. 4]. Такі терміни навчання були передбачені для усіх медичних училищ, адже всі вони здійснювали підготовку медиків із середньою освітою за одними і тими ж навчальними планами і програмами.

Зарахування абітурієнтів відбувалося на конкурсній основі за результатами вступних іспитів. Проте були передбачені й особливості для вступників із різним рівнем освіти. Випускники 8-х класів для вступу в медичне училище складали іспити з української мови (диктант), української літератури (усно) і математики. Випускники 10-х класів складали іспити з української мови (твір-роздум), історії (усно) та хімії. З початком 1970-х рр. було запроваджено варіативний складник переліку екзаменаційно-вступних предметів. Відтак абітурієнти самі могли обирати один предмет для вступного іспиту із двох запропонованих (українська мова або російська мова). На перший погляд, цей нюанс не був чимось особливим, але саме він є одним із багатьох підтверджень комунізації та радянської політизації освітньої сфери, що чітко було виражено на початку 70-х рр. XX ст. [39, с. 3].

Середня медична освіта у той час була досить престижною, особливо серед сільських випускників. Це спричиняло конкурсну ситуацію під час вступної кампанії й можливість відбору вступників із кращими результатами у навчанні. До початку 1966/1967 н. р. в усі медучилища області абітурієнтами було подано більше 3 000 заяв про зарахування, проте було зараховано лише 1 110 вступників. Конкурс на одне місце становив три абітурієнти [9, арк. 2]. З початку 70-х рр. XX ст. у зв'язку з достатньою кількістю середнього медичного персоналу в області конкурс у медичні училища зменшився до двох осіб на місце. Так, за час вступної кампанії 1970/1971 н. р. в усі медучилища області було подано лише 1 888 заяв від абітурієнтів [5, арк. 1–5].

Характеризувати учнівські колективи тогочасних волинських медичних училищ слід за двома основними критеріями: стать і національність.

Так, у 1968/1969 н. р. в Камінь-Каширському медичному училищі всього навчалось 452 учні. За статтю: 374 дівчини і 78 хлопців. За національністю: 446 українців, 5 росіян і білорус. Станом на 1 жовтня 1968 р. в Любомльському медичному училищі на денній і заочній формі навчання навчалось 605 учнів, з них 370 дівчат і 235 юнаків. За національністю 562 з них були українцями, 42 росіянами, 1 – білорусом. Подібна ситуація спостерігалася й у інших медучилищах області. Варто зауважити, що впродовж середини 60-х – першої половини 70-х рр. ХХ ст. така ситуація кардинально не змінилась і здебільшого була типовою для усіх медичних училищ області [30, арк. 3 зв.].

Навчальні програми підготовки медиків із середньою освітою в медичних училищах передбачали викладання 4-ох блоків навчальних дисциплін: 1. Загальноосвітні дисципліни (викладалися для вступників на базі 8-го класу для отримання ними повної середньої освіти). 2. Суспільні дисципліни («Атеїзм», «Основи марксизму-ленінізму», «Основи філософських знань», а з 1968/1969 н. р. ще й «Політична економія»). Дидактичні дисципліни цього блоку виконували не стільки навчальну мету, скільки виховну, адже вони повинні були сприяти формуванню в учнів радянських ідейно-політичних переконань [15, арк. 44].

Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР від 29 травня 1968 р. і наказу Міністерства охорони здоров'я УРСР № 305 від 22 червня 1968 р. в медичних училищах запроваджувалася початкова військова підготовка учнів. Хоча у зв'язку з організаційними моментами в медучилищах Волинської області вона розпочалася на декілька років пізніше: з 1970/1971 н. р. в Луцькому базовому медичному училищі, з 1971/1972 н. р. – в Ківерцівському і Любомльському медучилищах, а з 1972/1973 н. р. – в Ковельському медичному училищі [16, арк. 21–21 зв.].

Третій блок дисциплін (Медико-біологічні дисципліни). До нього належали нормальна анатомія, патологічна анатомія, гігієна, мікробіологія, фізіологія. Четвертий блок дисциплін (Спеціальні медичні дисципліни) – навчально-дидактичні одиниці, які безпосередньо формували професійно-медичну компетентність майбутніх фахівців. До цього блоку дисциплін належали акушерство, гінекологія, загальна та спеціальні терапії, фізіотерапія, внутрішні хвороби, нервові хвороби, дитячі хвороби та педіатрія, інфекційні хвороби, хірургія.

Невід'ємним складником професійної медичної підготовки учнів медичних училищ було не лише теоретичне навчання, а й клінічна практика. Базами практики для учнів медичних училищ були обласна, міські та районні лікарні і поліклініки. Також не рідкістю було проходження практики учнями при амбулаторіях і сільських фельдшерсько-акушерських пунктах. Так, протягом другої половини 60-х рр. ХХ ст. учні Камінь-Каширського медичного училища часто проходили практику в Камінь-Каширській, Ратнівській, Любешівській ЦРЛ, а також у сільських амбулаторіях Камінь-Каширського району (Ветли, Кримно, Пнівне, Сошичне, Хотешів). Базою практики для учнів Рожищенського медучилища була Рожищенська ЦРЛ [27, арк. 6].

Учні проходили не лише клінічну фельдшерсько-терапевтичну практику, а й лаборантську. Так, влітку 1967 р. 25 учнів Камінь-Каширського, 25 учнів Любомльського і 25 учнів Ківерцівського медичних училищ проходили лаборантську практику на виноградниках Криму, де обстежували виноградники на наявність філоксери та фунгіцидних хвороб. Тоді учні не лише пройшли практику, а й отримали заробітну плату, оскільки така практика оплачувалася від 60 до 75 крб на місяць. Влітку 1970 р. 19 учнів Любомльського медичного училища проходили лаборантську практику на виноградниках Запорізької області [9, арк. 21–22].

Досліджуючи кадровий аспект тогочасної середньої медичної освіти, слід зауважити, що медичні училища були незадовільно забезпечені викладацьким персоналом. Особливо не вистачало викладачів медико-біологічних і спеціальних медичних дисциплін. Тому у зв'язку з виробничою необхідністю на викладацькі посади запрошувалися практикуючі лікарі міських, районних лікарень та поліклінік, які працевлаштовувалися в училища на посади викладачів за сумісництвом або на погодинну оплату.

Викладачами медико-біологічних і спеціальних медичних дисциплін здебільшого були випускники провінційних медичних інститутів (Дніпропетровського, Івано-Франківського, Київського, Львівського, Тернопільського, Харківського, Чернівецького, а також медичного факультету УжДУ). За походженням більшість були не корінними волинянами, які відповідно до направлення після закінчення медичних інститутів прибували в область на посади викладачів у медичні училища. Досить часто такі кадрові направлення відбувалися без ініціативи і згоди молодих випускників медичних ВНЗ, які не бажали залишатися

на тривалий час на Волині й тут працювати. Така особливість і збільшувала часту ротацію та плинність викладацького складу тогочасних волинських медичних училищ, адже молоді викладачі часто відпрацьовували 3 роки обов'язкового терміну й поверталися у рідні краї [8, арк. 7–8].

Значна кількість викладачів загальноосвітніх дисциплін була з інших областей УРСР і навіть усього СРСР, випускниками тамтешніх педагогічних інститутів. Так, в останній третині 60-х рр. ХХ ст. в Любомльському медичному училищі працювали випускники Благовіщенського і Новозибковського педагогічних інститутів (РРФСР), а в Рожищенському медичному училищі – випускники Вільнюського і Люблінського університетів [7, арк. 8 зв.].

Чимало викладачів загальноосвітніх дисциплін також працевлаштовувалися в медичні училища на умовах сумісництва, адже навчальних годин одного загальноосвітнього предмету не вистачало на те, щоб ними заповнити всю штатну ставку. Така особливість також впливала на часті ротації викладацького персоналу та амплітуду коливань кількості викладачів у медичних училищах. До прикладу, в кінці 1967/1968 н. р. у Нововолинському медучилищі працювало 74 викладачі, з них лише 8 було штатних, а в жовтні 1968 р. всього було 80 викладачів: 6 штатних, 74 сумісники і на погодинній оплаті. Станом на травень 1970 р. в цьому ж училищі вже працювало 70 викладачів (з них 10 штатних, 19 сумісників і 41 на погодинній оплаті) [22, арк. 3].

У Любомльському медучилищі ситуація з кадрами була дещо іншою. У вересні 1965 р. в ньому нараховувалося всього 45 викладачів (13 штатних і 32 сумісники). Це вплинуло на те, що річне навантаження деяких штатних викладачів перевищувало 2 повні ставки, що суперечило трудовому кодексу. Станом на 1 жовтня 1970 р. в цьому училищі вже працювало 58 викладачів (із них 22 штатні і 36 сумісників і на погодинній оплаті) [11, арк. 25].

Найкраще кадрами були забезпечені Луцьке базове медичне училище та Ковельське медичне училище. Так, у грудні 1965 р. в Ковельському медучилищі працювало 56 викладачів (34 штатні і 22 сумісники і на погодинній оплаті), хоча впродовж усього 1965 р. сюди було направлено 10 штатних викладачів. Проте через відтік кадрів на початку 1972 р. кількість викладачів зменшилась до 50, з них 30 було штатних [17, арк. 2].

У Ківерцівському медичному училищі у вересні 1964 р. працювало 34 викладачі (20 штатних і 14 сумісників), а на початку

1973/1974 н. р. у цьому ж училищі працювало 57 викладачів, з яких лише 20 було штатних [35, арк. 2]. З кожним роком на Волинь прибували молоді фахівці-медики. Частина з них через декілька років виїздила, залишаючи місце роботи, а певна кількість фахівців, прибувши на Волинь, тут одружувалась, залишалася на постійне місце проживання й надалі працювала на викладацьких і лікарських посадах. Отож ситуація з кадровим забезпеченням повільно, але все ж покращувалась, кількість викладацького персоналу в медичних училищах з року в рік збільшувалася.

3 жовтня 1964 р. у зв'язку з обладнанням навчальних лабораторій у медичних училищах було запроваджено штатні ставки лаборантів. Тоді ж у Луцькому базовому медичному училищі було відкрито 6 ставок лаборантів, у Ковельському – 5 ставок, у Камінь-Каширському і Ківерцівському медичних училищах – по 2 ставки, а в Любомльському медучилищі – 1 ставка. Вже до початку 1967/1968 н. р. в Луцькому базовому медичному училищі було 7 ставок лаборантів, у Ківерцівському – 5 ставок, у Нововолинському – 3 ставки [14, арк. 39].

Характеризуючи педагогічні колективи тогочасних медичних училищ, слід зауважити, що більшість викладачів, особливо медико-біологічних і спеціальних медичних дисциплін, були досить молодого віку й відповідно з незначним стажем педагогічної роботи. Найбільш показовим було Любомльське медичне училище, на прикладі якого можна продемонструвати відповідну тенденцію. Так, станом на вересень 1965 р. 33 із 45 викладачів мали стаж до 5 років, 7 викладачів були зі стажем 5–10 років, 5 викладачів – 10–25 років. Навіть станом на кінець вересня 1970 р. із 58 викладачів цього училища 47 викладачів мали стаж до 5 років, а також було 4 викладачі зі стажем 5–10 років, 6 викладачів мали стаж 10–25 років, лише 1 викладач працював зі стажем більше 25 років. У жовтні 1969 р. із 35 викладачів Камінь-Каширського медучилища 22 викладачі мали стаж до 5 років, 4 – стаж від 5–10 років, 8 – 10–25 років, 1 викладач був зі стажем більше 25 років [31, арк. 1]. Отже з плином часу кількість викладачів збільшувалася, проте більшість із них все одно була зі стажем до 5 років. Така особливість є прямим підтвердженням великої плинності та відтоку кадрів із області.

Для викладачів медичних училищ, які не мали стажу педагогічної діяльності, влаштовувалися педагогічні курси та семінари з дидактики і методики викладання. Особливо часто такі курси

відбувалися в ЛДП імені Лесі Українки в другій третині 1970-х рр. Курси і семінари передбачали регулярне відвідування занять молодими викладачами, а це часто створювало незручності для навчально-виховного процесу в училищах, перенесення й заміни занять тощо. Обов'язковим було проходження таких курсів для молодих викладачів, які мали стаж педагогічної діяльності до року або взагалі його не мали. Хоча такі курси й семінари інколи зводилися до звичайної формальності.

Гостра нестача викладачів-медиків негативно позначалась на методико-дидактичній роботі деяких училищ у конкретний час. Не рідкістю були випадки, коли базові медичні дисципліни викладалися не спеціалістами. Навіть у 1972 р. в Ківерцівському медичному училищі викладач викладав фізіотерапію, будучи за фахом лікарем-стоматологом [34, арк. 8]. Цей же спеціаліст викладав фізіотерапію й у Любомльському медучилищі. У тому ж училищі в 1973 р. викладач хірургії за фахом був лікарем-терапевтом, викладач інфекційних хвороб мав диплом санітарного лікаря, викладач анатомії за фахом був лікарем-стоматологом, а викладач внутрішніх хвороб мав кваліфікацію лікаря-рентгенолога [12, арк. 20].

Ще одним недоліком методично-планового аспекту навчального процесу в тогочасних медучилищах було й те, що більшість фахових дисциплін викладали викладачі-сумісники і ті викладачі, які працювали на погодинній оплаті. Це розпорошувало навчальні предмети, учнівські групи та навіть години і теми в межах однієї дидактичної одиниці; спричиняло ряд складнощів для учнів, плутанину з навчальними темами, а також пропадали навчальні заняття. Керівництво училищ всіяко намагалось методично вдало планувати навчальний процес і випадки таких методичних прорахунків були крайністю, результатом нестачі конкретних спеціалістів.

Проте були й методичні помилки у плануванні навчального процесу, зумовлені не кадровим фактором, а скоріш за все некомпетентним методичним плануванням. Так, у Камінь-Каширському медичному училищі в кінці 60-х – на початку 70-х рр. XX ст. були труднощі з викладанням латинської мови. При плануванні навчального процесу не було передбачено поділу учнівських груп на підгрупи. Загальна кількість навчального часу з цієї дисципліни становила 60 годин на рік, а при умові не розподілення групи учнів такої кількості годин не вистачало для засвоєння учнями необхідних знань і вмінь [32, арк. 1].

Структурними підрозділами медичних училищ були навчальні відділення. Конкретне відділення займалося фаховою підготовкою учнів відповідної спеціальності. Проте не всі училища мали відділення, які б відповідали переліку спеціальностей, на які набирали учнів. Так, у 1968 р. найбільш структурованим медичним училищем області було Луцьке базове медичне училище. Воно мало фельдшерське, акушерське, фельдшерсько-лаборантське, санітарно-фельдшерське і зуболікувальне відділення. Камінь-Каширське, Ківерцівське, Любомльське і Нововолинське медичні училища мали фельдшерське, акушерське і сестринське відділення, у структурі Ковельського медучилища було фельдшерське й акушерське відділення, а Рожищенське медучилище мало тільки сестринське відділення [32, арк. 1].

Важливим аспектом функціонування медичних училищ було їхнє матеріально-технічне забезпечення. В середині 60-х рр. XX ст. складною проблемою матеріально-технічного забезпечення медичних училищ була проблема із приміщеннями. Суть проблеми полягала у тому, що на той час медучилища розташовувалися в неспеціалізованих, переобладнаних приміщеннях. Друга сторона цієї проблеми полягала у частковій відсутності комунально-побутових і господарських будівель і приміщень (гуртожитків, їдалень, буфетів, бібліотек тощо). Найбільш складною ситуація була в Камінь-Каширському, Рожищенському і Нововолинському медичних училищах. Так, Камінь-Каширське медичне училище розташовувалося в старому напіваварійному двоповерховому будинку загальною площею 729,3 м². Училище не мало актового залу, проте був невеликий гуртожиток і спортивний зал. Їдальня і буфет училища розміщувалися в сусідньому будинку неподалік і в сумі були розраховані лише на 30 посадкових місць [28, арк. 1–10].

У Рожищенському медичному училищі не було їдальні. Гуртожитків не мали Луцьке базове медичне училище, Рожищенське і Нововолинське медичні училища. Комунально-побутові умови гуртожитків також були незадовільними: не вистачало елементарного побутового начиння (столів, стільців, тумбочок, крісел, шаф тощо). Проте гуртожитки у тих училищах, де вони були, вмщували в себе не більше 10% учнів. Через відсутність місця в гуртожитках станом на грудень 1970 р. 520 учнів Любомльського та 362 учні Ковельського медичних училищ змушені були проживати в орендованому помешканні [5, арк. 5].

Нововолинське медичне училище розміщувалося у 2-ох переобладнаних тісних приміщеннях барачного типу. Актового і читального залів не було, а спортивний зал училище орендувало за 2000 крб на рік [21, арк. 8]. Ковельське медичне училище станом на 1965 р. розташовувалося в старому пристосованому приміщенні, яке було в аварійному стані. Тоді ж Ківерцівське медучилище розміщувалося в 3-ох корпусах. Училище мало власну невелику бібліотеку, читальний зал і гуртожиток. Проте гуртожиток був тісним і побудованим за конструкцією дощатно-складчастого типу будинку (так званий «фінський будиночок»), який складався із 16 житлових кімнат. Станом на 5 жовтня 1965 р. в ньому проживало 56 учнів цього училища. Тобто в 1 маленькій кімнаті мешкало по 3–4 учні [33, арк. 2].

У 1964 р. для Любомльського медичного училища було виділено окреме приміщення по вулиці В. Леніна (теперішня Незалежності). Проте будівля була абсолютно не придатною з технічної точки зору, тому 1965 р. училище було перебазоване в інше приміщення, яке було теж не новим і досить тісним [42]. Така ситуація із приміщеннями хоч і дуже повільно, але з року в рік покращувалася. Старі будівлі поступово ремонтували, перепланували, добудовували. Також тривало будівництво нових приміщень для медичних училищ. Так, перед початком 1968/1969 н. р. було введено в експлуатацію новий корпус Любомльського медучилища, який містив 19 аудиторій, а також кімнати для лабораторій, навчальних та адміністративних кабінетів. Загальна площа нового корпусу становила 1979 м² [10, арк. 15].

Луцьке базове медичне училище розміщувалося в тому ж будинку, у якому 4 грудня 1917 р. відбулося перше проголошення радянської влади в Луцьку. Восени 1966 р. за ініціативи керівництва училища в ньому тривали музеєфікаційні роботи з оформлення тематичної кімнати-музею. В той час училище пишалось цим історичним фактом, а директори навіть маніпулювали, коли потрібно було добитися від місцевої влади виділення коштів і матеріалів на проведення ремонтів, заміни вікон, покрівлі тощо [1, арк. 32].

Не менш важливим було й обладнання в училищах навчальних кабінетів і лабораторій. Ситуація з цим також була не простою, оскільки не вистачало навчального обладнання, анатомічних муляжів, медичного інструментарію та іншої навчально-практичної наочності, а також підручників. Станом на жовтень 1965 р. в Ківерцівському медучилищі нараховувалося 11 аудиторій,

5 навчальних кабінетів і 3 маленькі лабораторії. Загальна площа всіх 11 аудиторій становила 440 м². Тоді ж у Ковельському медучилищі було 9 аудиторій, 4 навчальні кабінети і 3 лабораторії. У Нововолинському медучилищі в жовтні 1968 р. було всього 7 аудиторій, 5 навчальних кабінетів і 1 лабораторія [24, арк. 23].

Наповнення навчальних кабінетів і лабораторій в середині 1960-х рр. було слабким, хоча щорічно урізноманітнювалося і поповнювалося спеціальними навчальними стендами, таблицями, плакатами, анатомічно-морфологічними препаратами, анатомічними муляжами, медичним інструментарієм тощо. Типовими і частими були ситуації, коли медично-анатомічного обладнання ніде було придбати. Проте викладачі, відвідуючи курси підвищення кваліфікації в медичних інститутах, заздалегідь замовляли потрібну наочність та особисто її доставляли у медичні училища [24, арк. 23].

Після закінчення навчання випускників розподіляли й направляли на місця роботи відповідно до замовлень і потреб медичних установ. Приблизно 90% із них залишалися в межах області, а решту направляли в інші області УРСР. В той час існувало так зване поняття «вільний диплом» – одружені особи, які не підлягали загальному направленню, а обирали самостійно місце роботи. Майже щорічно відбиралися кращі випускники медичних училищ, які закінчували навчання й отримували диплом із відзнакою для подальшого їх навчання в медичних інститутах. Так, у травні на кожне училище надходили запити-пропозиції на направлення таких учнів у конкретний медичний інститут. Зазвичай квота становила до 10 учнів-випускників з училища. Список таких учнів вирішувався на засіданні педагогічної ради училища. До прикладу, після закінчення 1971/1972 н. р. Міністерством охорони здоров'я УРСР було встановлено квоту вступників для вступу в медичні інститути на позаконкурсній основі на базі середньої медичної освіти, яка становила 5% від загальної кількості випускників медичних училищ республіки. Сюди потрапили 46 випускників волинських медичних училищ (12 випускників Луцького базового медичного училища, 10 Ковельського, 9 Ківерцівського, 7 Камінь-Каширського, 5 Любомльського і 3 випускники Нововолинського медичного училища) [26, арк. 4; 2, арк. 8].

У той час освіта для громадян Радянського Союзу була безкоштовною, а підготовка спеціалістів відбувалася лише за державні кошти. Окрім

цього, учні середніх спеціальних навчальних закладів, які навчалися на денній формі навчання й демонстрували хороші результати, отримували стипендію. Розмір стипендії в тогочасних медичних училищах був майже однаковим і становив 20 крб на місяць у 1968/1969 н. р., а це приблизно 1/4 від середньостатистичної заробітної плати в області. Проте не всі учні отримували стипендію, адже стипендіальні фонди медичних училищ були обмеженими. До прикладу, у 1968/1969 н. р. в Любомльському медичному училищі лише 73% учнів денної форми навчання отримували стипендію. Наступного 1969/1970 н. р. в Нововолинському медучилищі стипендію отримували лише 65% учнів від загальної кількості учнів денної форми навчання, що становило 248 учнів [23, арк. 9 зв.].

У зв'язку з обмеженнями стипендійних фондів список учнів-стипендіатів складався індивідуально в кожному училищі після закінчення сесії. Основними факторами, які впливали на призначення учневі стипендії, були форма навчання (денна), хороші результати в навчанні (середня арифметична цифра з екзаменаційних предметів повинна була бути не менше «4» (оцінка «добре»). Проте нерідко ради педагогічних колективів при призначенні стипендій враховували й матеріальне становище того чи іншого учня та його родини [19, арк. 17].

Протягом другої половини 1960-х рр. щорічно зростала кількість набору учнів у волинські медичні училища. Якщо до початку 1965/1966 н. р. в медичні училища області було зараховано 822 учні, то вже до початку 1968/1969 н. р. було зараховано 1204 абітурієнти. Тоді ж і зростала кількість учнів у медичних училищах. У вересні 1965 р. в медучилищах області навчалось 2727 учнів, у вересні 1967 р. – 3478 учнів, а у вересні 1969 р. вже було 3625 учнів. Відповідно у найближчі роки зростала кількість середнього медичного персоналу [44, с. 159].

На початку 70-х рр. ХХ ст. кількість середнього медичного персоналу в УРСР і у Волинській області стабілізувалася, а подекуди у містах навіть був надлишок. Вже тоді було зрозуміло, що в подальші роки криза перевиробництва середнього медичного персоналу буде очевидною, якщо медичні училища працюватимуть надалі у звичному режимі. Тому на початку 1970-х рр. були скорочені обсяги набору вступників у медичні училища. До прикладу, впродовж вступної кампанії 1970/1971 н. р. в усі медучилища області було зараховано лише 810 вступників [5, арк. 1–5].

На початку 1970-х рр. 7 медичних училищ в області стали не потрібними. Наказом Міністерства охорони здоров'я УРСР № 24 від 20 січня 1970 р. передбачалося визначення мережі перспективних медичних училищ, виокремлення кращих медичних училищ, а на решту чекала ліквідація. Протягом першої половини 70-х рр. ХХ ст. політика Міністерства охорони здоров'я щодо медичних училищ була спрямована на скорочення існуючої мережі медичних училищ. Тоді ж постало питання про закриття деяких медичних училищ у Волинській області в найближчі роки. Після тривалих дискусій між ВОВОЗ і Волинською обласною Радою депутатів трудящих було узгоджено перелік медичних училищ, які підлягали закриттю. Такий перелік було укладено з урахування потреби середнього медичного персоналу в області, а також враховувалися особливості з проблематикою кадрового і матеріально-технічного забезпечення конкретних медичних училищ. Таким чином було вирішено поступово ліквідувати 4 медичні училища впродовж наступних 5 років [6, арк. 3–6].

Відповідно до наказу начальника ВОВОЗ № 40 від 4 лютого 1971 р. після закінчення 1970/1971 н. р. повинно було бути ліквідоване Рожищенське медичне училище. Впродовж липня 1971 р. тривали аудиторсько-ревізійні перевірки училища, звільнення та переведення трудового штату і учнівського контингенту. Учні було розподілено і направлено у Камінь-Каширське, Ківерцівське, Ковельське та Нововолинське медичні училища для продовження навчання. 2 серпня 1971 р. закінчились роботи із ліквідації училища, того ж дня було звільнено директора цього училища О. Киричука. Так закінчилась історія Рожищенського медичного училища [6, арк. 3–6].

Рішенням виконавчого комітету Волинської обласної Ради депутатів трудящих № 84 від 1 березня 1972 р. і наказом начальника ВОВОЗ № 230 від 16 березня 1972 р. було передбачено ліквідувати до 1 серпня 1972 р. Камінь-Каширське та Нововолинське медичні училища. В червні і липні 1972 р. в училищах були проведені ліквідаційні роботи [25, арк. 1–2]. Останнє училище із 4-ох, яке планувалося ліквідувати, було Любомльське медичне училище. Воно припинило своє функціонування влітку 1975 р., а студенти були переведені для завершення навчання в Ківерцівське медичне училище [42]. Після 1975 р. й надалі мережа середніх медичних навчальних закладів області складалася з 3-ох медичних училищ (Ківерцівського і Ковель-

ського медичних училищ та Луцького базового медичного училища).

Висновки. Середня медична освіта у Волинській області в середині 60-х – першій половині 70-х рр. ХХ ст. розвивалася в контексті освітньої політики Міністерства охорони здоров'я УРСР, Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР і Державного планового комітету УРСР.

Середня медична освіта в області у досліджуваний час розвивалася за лінійно-поступовим принципом та зазнала ряду змін і нововведень (відкриття та ліквідації медичних училищ). Слід

зауважити, що важливими факторами, які гальмували розвиток середньої медичної освіти в області, були кадровий і матеріально-технічний аспект – основні причини не надто якісної фахово-медичної підготовки майбутніх спеціалістів-медиків.

Щорічно ситуація повільно, але все ж покращувалася. На початку 70-х рр. ХХ ст. кількості середнього медичного персоналу уже було достатньо для нормального функціонування медичних і профілактичних установ області, що й спричинило закриття 4-ох медичних училищ у Волинській області.

Список літератури:

1. Державний архів Волинської області, Ф. Р-627, Оп. 2, Спр. 123, Арк. 32.
2. Державний архів Волинської області, Ф. Р-627, Оп. 2, Спр. 206, Арк. 8.
3. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2051, Оп. 1, Спр. 1, Арк. 2–3.
4. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2051, Оп. 1, Спр. 20, Арк. 1.
5. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2051, Оп. 1, Спр. 56, Арк. 1–5.
6. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2051, Оп. 1, Спр. 72, Арк. 3–6.
7. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2051, Оп. 1, Спр. 79, Арк. 8 зв.
8. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2411, Оп. 1, Спр. 29, Арк. 7–8.
9. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2411, Оп. 1, Спр. 44, Арк. 21–22.
10. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2411, Оп. 1, Спр. 62, Арк. 15.
11. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2411, Оп. 1, Спр. 74, Арк. 25.
12. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2411, Оп. 1, Спр. 95, Арк. 20.
13. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2510, Оп. 1, Спр. 90, Арк. 1.
14. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2510, Оп. 1, Спр. 132, Арк. 39.
15. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2510, Оп. 1, Спр. 132, Арк. 44.
16. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2510, Оп. 1, Спр. 150, Арк. 21–21 зв.
17. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2510, Оп. 1, Спр. 195, Арк. 2.
18. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2510, Оп. 1, Спр. 278, Арк. 3.
19. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2510, Оп. 1, Спр. 278, Арк. 17.
20. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2907, Оп. 1, Спр. 1, Арк. 1–3.
21. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2907, Оп. 1, Спр. 6, Арк. 8.
22. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2907, Оп. 1, Спр. 42, Арк. 3.
23. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2907, Оп. 1, Спр. 47, Арк. 9 зв.
24. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2907, Оп. 1, Спр. 57, Арк. 23.
25. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2907, Оп. 1, Спр. 58, Арк. 1–2.
26. Державний архів Волинської області, Ф. Р-2907, Оп. 1, Спр. 65, Арк. 4.
27. Державний архів Волинської області, Ф. Р-3306, Оп. 1, Спр. 120, Арк. 6.
28. Державний архів Волинської області, Ф. Р-3306, Оп. 1, Спр. 126, Арк. 1–10.
29. Державний архів Волинської області, Ф. Р-3306, Оп. 1, Спр. 144, Арк. 2.
30. Державний архів Волинської області, Ф. Р-3306, Оп. 1, Спр. 150, Арк. 3 зв.
31. Державний архів Волинської області, Ф. Р-3306, Оп. 1, Спр. 158, Арк. 1.
32. Державний архів Волинської області, Ф. Р-3306, Оп. 1, Спр. 166, Арк. 1.
33. Державний архів Волинської області, Ф. Р-3415, Оп. 1, Спр. 28, Арк. 2.
34. Державний архів Волинської області, Ф. Р-3415, Оп. 1, Спр. 105, Арк. 8.
35. Державний архів Волинської області, Ф. Р-3415, Оп. 1, Спр. 138, Арк. 2.
36. Історія Волині: з найдавніших часів до наших днів / Ред. О.Г. Михайлюк, відпов. ред. Р.А. Арцишевський, Н.В. Бурчак, Б.Й. Заброварний, І.В. Кічий. Львів : Вища школа, 1988. 238 с.
37. Ківерцівське медичне училище оголошує набір учнів на 1968–1969 навчальний рік. *Зоря комунізму*. 1968. 30 травня. С. 4.
38. Ковельське медичне училище оголошує набір учнів на 1966–1967 навчальний рік. *Прапор Леніна*. 1966. 3 червня. С. 4.
39. Ковельське медичне училище оголошує набір учнів на 1975–1976 навчальний рік. *Молодий ленинець*. 1975. 19 червня. С. 3.

40. Круковська І.М. Медична освіта на Волині: узагальнені результати дослідження. *Креативна педагогіка. Наук.-метод. зб.* / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Вінниця, 2010. Вип. 3. С. 48–53.

41. Любомльське медичне училище оголошує набір учнів на 1966–1967 навчальний рік. *Радянське життя*. 1966. 16 червня. С. 4.

42. Любомльському медичному училищі могло б бути 55 років. URL: <https://lyuboml.rayon.in.ua/news/83632-liubomlskommu-medichnomu-uchilishchi-moglo-b-but-55-rokiv>. (дата звернення: 18.01.2020).

43. Михайлюк О.Г., Кічий І.В. Історія Луцька : монографія. Львів : Світ, 1991. 192 с.

44. Народне господарство Волинської області в цифрах. Статистичний збірник. Львів : Статистика, 1971. 181 с.

45. Розвиток народної освіти в західних областях України / Яремчук Д.А., Баїк Л.Г., Санівець В.К. та інші; Упорядкування і заг. ред. Б.І. Тихоміна. Київ : Радянська школа, 1979. 192 с.

46. Хлібовська Г. Луцьк радянський: соціокультурний простір. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. 2014. Вип. 7(284). С. 116–121.

Levenets O.M. SECONDARY MEDICAL EDUCATION IN VOLYN REGION IN 1964–1975

The article reflects the results of scientific and historical research, the topic of which is secondary medical education in the Volyn region in the middle of the 60's – the first half of the 70's of the XX century. The lower chronological boundary is 1964 (the beginning of the “zastoi” (stagnation) era), and the upper one is 1975 – the final elimination of part of secondary medical schools in the region.

The paper describes the main features in the field of secondary medical education in the region. The personnel aspect and the process of providing medical schools with teaching staff were demonstrated. The logistics of secondary medical education is also described in the paper. The author states that regional peculiarities of personnel and material and technical aspects of secondary medical education were the main factors that influenced the poor quality of vocational training of students.

The process of student enrollment in medical schools is described, as well as the features of the admission campaigns of that time. The general description of student contingents by national and gender criteria is given. The author tried to provide a detailed description of the methodological aspect of secondary medical education and to demonstrate its relationship with other aspects of vocational education in the region.

A wide range of unpublished (archival) documents were used to investigate this topic. An important part of the source base is the Soviet periodicals. In the course of scientific research, the achievements of Soviet and modern Ukrainian historiography were also taken into account. In researching these issues, the author used general scientific and historical-scientific methods of scientific research, including methods of analysis and synthesis, deductive and inductive, problem-chronological, comparative-historical and statistical method. The work is of interest to historians, scientists, teachers, physicians, students of higher and secondary schools, as well as to those who are interested in the history of education of Ukraine in the Soviet time.

Key words: *secondary medical education, medical school, medical professional training, teaching staff, students, Volyn region.*